

A VIDÉKI MAGYARORSZÁG A PANDÉMIA KORÁBAN

IX. FALUKONFERENCIA

Absztrakt kötet

2021. szeptember 22-24

Pécs

Kiadó: KRTK Regionális Kutatások Intézete, Pécs, Magyarország, 2021

Szerkesztette: Horeczki Réka

ISBN 978-615-5949-09-8

Együttműködő partner: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft., MNVH

A konferencia fővédnöke: Nagy István miniszter úr

AGRÁRMINISZTERIUM

Előszó

A nagy gazdasági, természeti, társadalmi megrázkódtatások mindig új felismeréseket hoznak a társadalmak és polgáraik számára és új fejlődési, cselekvési irányok kijelölését követelik meg. A 2020-21-ben a világon végig söprő COVID-19 vírus okozta járvány az élet minden területén jelentős átalakítást von maga után. A pandémia néhány kivételtől eltekintve szinte mindenhol súlyos gondokat okoz. Eltérő módon és mértékben, de jellemzően negatívan érinti a különböző ágazatokat, korosztályokat, térségeket. Hatásai másként csapodnak le egy dinamikus nagyvárosban és egy periférikus vidéki településen. Ennek ellenére a lezárások és a majd újra induló élet és gazdaság lehetőségeket is tartogat. Vajon mennyire készek a vidéki településeken (az önkormányzati, civil és vállalkozói szektor) ezeket a lehetőségeket meglátni, és ezek kihasználására stratégiát építeni, ehhez projekteket létrehozni, menedzselni.

Az egyes szekciók azt a kérdést kívánták körbejárni elméleti és gyakorlati nézőpontból, hogy milyen új gazdasági-társadalmi jelenségekkel kell szembenézni vidéken és azokra milyen új válaszokat lehet adni? Az átfogó közelítésen belül különös figyelmet fordítottunk a gasztronómia, a vidéki turizmus és helyi termékelőállítás helyzetére és átalakulására, mint a járvány által legjelentősebben érintett területekre.

A konferencia célja a hagyomány felélesztésén túl a vidékkel foglalkozó kutatók, elméleti és gyakorlati szakemberek számára olyan fórum teremtése, amely teret ad kutatási eredmények, illetve gyakorlati tapasztalataik ismertetésére, elméleti és gyakorlati problémák megvitatására, sikeres projektek bemutatására és kapcsolati hálójuk bővítésére. Ezen felül kiemelt feladat – együttműködve a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózattal – hogy elősegítsük a hazai vidékkutatók és gyakorlati szakemberek párbeszédét és együttműködését.

Az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete 1991-ben szervezte az első falukonferenciát, melynek sikere hagyományt is teremtett. 2007-ig hét, majd 2018-ban a nyolcadik, vidékkel és a falvakkal foglalkozó tudományos konferencia került megrendezésre. Az elmúlt évtizedben sokat változott a vidéki Magyarország helyzete. Számos régi és új fejlesztési program indult a vidék felzárkóztatására (LEADER, Magyar Falu Program, Digitális Falu Program, Okos falu stb.). Az ezekhez való hozzáférés, a támogatások célterületei és mértéke, a kormányzás és az aktuális szakpolitika kérdések és a vidéki társadalom állapota mind számot tarthatott a konferencia előadói és a hallgatóság érdeklődésére.

A magyar vidék XXI századi kihívásai

Csatári Bálint emlékszekció

Bajmócy Péter (egyetemi docens, SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék):

Az Alföld falvai: út a különlegestől az általánosig

Az előadás Csatári Bálint munkássága előtt tiszteleg, összekötve Bálint kutatásainak két alappillérét, a falvakat és az Alföldet. Az Alföld falvai különlegesek, hiszen e táj településhálózatában a falvak szerepe kicsi volt, a településhálózatot a mezővárosok és a tanyák határozták meg. Ugyanakkor az Alföld jelentős területein a falvak is meghatározóak voltak, ám ezek is eltértek méretükben, jellegükben az ország többi részének falvaitól. Az elmúlt évtizedekben azonban a településhálózatbeli eltérések tompultak, az Alföld falvai egyre inkább hasonlítanak az ország többi falujához. Ezen egyediségeket és azok elhalványodását járja körül az előadás.

Szilvássy István (elnök, Magyar Település- és Területfejlesztők Szövetsége): *Mi a falu a XXI. században? Hagyományos vidéki településtípusok*

Az alaphelyzet az, hogy nincs tisztázva a falu és a többi vidéki település-típus definíciója a XXI. század körülményeihez igazítva. A falu fogalmát olyankor is használják, amikor az már nyomokban sem azonosítható a XX. század közepéig évszázadokon keresztül konzisztens, valós faluéval. A "Modern Faluprogram" egy kommunikációs infrastruktúra és közösségi szolgáltatások fejlesztését célzó községfejlesztési program. Az elnevezés pontatlansága nem formai, hanem tartalmi kérdésként veti fel a XXI. század számára tisztázni nemcsak a falu, hanem a többi hagyományos vidéki településtípus (tanya, szállás, puszta, szer, mezőváros, stb.) fogalmát. Ezen az alapon azután lehetne foglalkozni egy az EU magyarországi Vidékfejlesztési Alapjához kapcsolt falu és hagyományos vidéki településfejlesztési programmal. Az előadás ezek főbb argumentumait ismerteti.

Lennert József (tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete): *Vidéki térfolyamatok modellezése és előrejelzése a XXI. századra – egy ágens alapú modellezési kísérlet eredményei*

Az ágens alapú modellezés alapegységei olyan, a modellfuttatás során autonóman létező entitások (ún. ágensek), amelyek a modellezés során őket leíró egyedi adatokkal, valamint megadott viselkedési szabályokkal rendelkeznek. Az ágensek ezeknek megfelelően döntéseket hoznak, interakcióba lépnek egymással és a környezetükkel is, ezekre hatást gyakorolnak. Az ágens alapú modellezés kiválóan alkalmas a mikroszintű egységek viselkedéséből és kölcsönhatásaiból makroszinten kibontakozó emergens jelenségek vizsgálatára. Kutatásomban egy olyan ágens alapú modell kialakítására tettem kísérletet, hogy különböző demográfiai, felszínborítási és gazdasági komponenseket egységes holisztikus modellbe integrál. Jelen előadás ezen kutatás eredményeinek egyes vidéki vonatkozásait kívánja bemutatni, különös tekintettel a magyar vidék 21. századi demográfiai jövőképre.

Vasárus Gábor László (tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete): *A vidéki centrumok kurrens demográfiai folyamatainak környezeti hatásai és a klímaadaptáció lehetőségei*

Korunk demográfiai folyamatai - a népességcsökkenés melletti intenzív belső áramlás - jelentősen átszabják a vidéki városok peremterületeit. Ennek során nem csak súlyos konfliktusok alakulnak ki az egyes érdekeltek között, de jelentős környezeti igazságtalanságokat is eredményez a jelenség. Az előadás során igyekszem válaszolni arra a kérdésre kvalitatív (interjúk) és kvantitatív (mért környezeti adatok) eredmények alapján, hogy ez az átalakulás milyen mértékben ássa alá a városok klímaadaptációs lehetőségeit.

Vida György (egyetemi adjunktus, SZTE Gazdaságtudományi Kar): *A magyarországi vidék aktuális társadalmi, gazdasági és térbeli jellemzőinek néhány aspektusa*

A gazdasági és társadalmi fejlődési pályáknak sajátos térbeli lenyomatai is vannak, hiszen a centrum és a periféria, valamint a város-vidék relációk egyszerre jellemezhetők stabilitással és változékonysággal. Mindemellett a jelenlegi Covid-19 korábban nem tapasztalt gazdasági és társadalmi kihívás elé állította az országokat

és ezáltal a városi és vidéki területeket egyaránt. Ez a pandémia a negatív hatások mellett többek között lehetőséget is teremthet arra, hogy szakmailag átgondoljuk a területi folyamatokat és párbeszédet folytassunk a jelenlegi vidék helyzetéről és jövőbeli lehetőségeiről egyaránt. Ebből adódóan az előadás célja megvizsgálni Magyarország vidéki térségeinek gazdasági és társadalmi folyamatainak néhány aspektusát 2010 és 2020 között. A témakör megvizsgálására alapvetően statisztikai módszereket használtam. A kutatás során a számításokból levonható következtetéseket mutatom be fókuszálva arra az üzenetre, hogy a gyorsuló digitalizáció és transzformáció miatt a területi és társadalmi egyenlőtlenségek kezelése vidéken kulcsfontosságú.

Méreiné Berki Boglárka (tudományos segédmunkatárs, SZTE Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpont): *Az összekapcsoló társadalmi tőke és az informalitás szerepe egy antiszegregációs beavatkozás esetében*

A hazai szakpolitikák álláspontja meglehetősen világos a szegregációval kapcsolatban: nemkívánatos állapot és felszámolandó jelenség. Az is elmondható, hogy a telepfelszámolásokra tett kísérletek mind a rendszerváltás előtt, mind pedig az után komoly kihívást jelentettek és korán sem voltak ezek a törekvések zökkenőmentesek. Korábbi kutatásaink rámutattak (Méreiné – Málovics 2021; Méreiné – Málovics – Cretan 2021, Méreiné 2021), hogy számos olyan mechanizmus húzódik meg ezek mögött a beavatkozások mögött, amelyek rejtettek és pillanatfelvételszerűen nehezen megragadhatók. Kutatásom során egyetlen vidéki megyei jogú város telepfelszámolási folyamatát vizsgálom a társadalmi tőke egy speciális fajtáján, az összekapcsoló társadalmi tőkén és az informalitáson keresztül, kvalitatív módszerekkel, azonban ezt egy immár 6 éve tartó részvételi akciókutatási folyamat keretei között teszem, mialatt személyes és bizalmi kapcsolatba kerültem az érintett közösséggel. Az összekapcsoló társadalmi tőke olyan társadalmi osztályokon átívelő interperszonális kapcsolatokat jelent, amelyek intézményi keretek között, azonban nem minden esetben formalizáltan jönnek létre. Elmondható, hogy ott, ahol lehetőség nyílt intézmények képviselőivel személyes és bizalmi kapcsolatok kialakítására, egyidejűleg zökkenőmentesebbé válhat az érintett családok helyzete, mind maga a bontási folyamat, mind pedig később a társadalmi mobilitás tekintetében, azonban ez számos esetben pont a formalizált intézményi keretek feladása miatt valósulhatott meg.

Önkormányzati szerepvállalás a vidékfejlesztésben¹

Hajdú Zoltán (kutatóprofesszor, KRTK Regionális Kutatások Intézete): *Kisközségek a változó nagypolitikák homályában: a teljes magukra hagyástól a mindent megmondásig*

A magyar, de úgy tűnik, hogy az európai uniós vidékpolitika, falupolitika hatalmas vargabetűket írt le az elmúlt évtizedekben. A modernizáció gyors és dicsőséges előrehaladásának folyamatában a “tradicionalis” formák – így az apró települések is – korszerűtlennek, visszahúzóknak minősítettek. A tradicionális, vidéki kis települések évtizedekre a diadalmenet perifériájára kerültek, fejlesztésükről rendszerszerűen alig, visszafejlesztésükről, felszámolásukról annál inkább gondolkodtak a “nem megfontolva”, hanem a “nagyon gyorsan haladók”. A kis települések a maguk konzervativizmusukkal (gazdálkodás, lakáskultúra, életmód, viselkedés, emberi kapcsolatok stb.) alig illettek bele a mindent megváltoztató modernizmusba. Ma az EU a nagyvárosok hatalmas lakástömegéhez “igazodva” gondolja végig a lakások és családok környezetterhelési, energia-felhasználási igényeit, s mintha a helyi adottságok, a helyi építőanyagok, a helyi tudások nem férnének ebbe bele. Akár Magyarországon is leszámolhatnak a vályogépületekkel, felújítási lehetőségeivel. Teszik mindezt úgy, hogy nem teremtik meg ugyanazokat a jövedelemszerzési lehetőségeket, mint a városokban. Az EU és a magyar kormány együttműködése révén a kis településeken konzerválódhat a lakásállomány állapota, az ott élők képtelenek az új, “modern” elvárásoknak megfelelni.

Brucker Balázs (tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete): *A vidéki, hegyvidéki és távoli területek, valamint intelligens falvak intergroup (RUMRA intergroup) szerepe a vidéki kistelepülések érdekeinek érvényesítésében*

Bár a politológusok és a regionalisták egyik kedvelt témája az uniós érdekérvényesítés, és azon belül is a területi érdekérvényesítés kérdésének vizsgálata, figyelmük elsősorban a Régiók Bizottságának és a szubnacionális érdekek képviselőit ellátó brüsszeli irodák tevékenységére irányul, míg az EP-nek a

---

¹ A szekció munkája (valamint Hajdú Zoltán, Brucker Balázs, Pámer Zoltán, Horeczki Réka előadásai) a 132294. számú „Kormányzati kihívások periférikus térségekben” c. projekt alapján a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K-19 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

szubnacionális érdekek megjelenítésében betöltött szerepe szinte teljesen elkerüli a kutatók figyelmét. Ez különösen igaz az EP félformális képviselői csoportosulásainak, a közös munkacsoportoknak (intergroupok) a tevékenységére, amelyről teljesen megfélekedtek a területi érdekek uniós érvényesítésével foglalkozó kutatók. Előadásomban arra keresem a választ, hogy a Vidéki, hegyvidéki és távoli területek, valamint intelligens falvak intergroup (RUMRA intergroup), amely a perifériák érdekérvényesítését tűzte zászlajára, milyen szerepet játszhat a vidéki kistéleplések érdekeinek uniós becsatornázásában. Az előadás kiemelten érinti az önkormányzati szereplők és a RUMRA intergroup közötti együttműködési formákat.

Pámer Zoltán (tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete): *Területi kormányzás és területi integráció Baranya megye fejlesztési dokumentumaiban az uniós csatlakozástól napjainkig*

A magyar területfejlesztési politika origójának tekinthető 1996-os területfejlesztési törvény elfogadásakor szervesen illeszkedett az európai területi gondolkodást meghatározó folyamatokba. Az európai területi gondolkodás, a kohéziós politika újabb időszakában megjelenő logika, a területi kohézió és területi integráció kérdése, az új eszközök lenyomata azonban már csak részben, vagy egyáltalán nem jelent meg a szabályozásban. A tanulmány célja, hogy Baranya megye példáján bemutassa a magyar területfejlesztési politika korszakait az uniós csatlakozást megelőző évtől napjainkig, mindezt a helyalapú (place-based) területfejlesztési politikai megközelítés érvényesülésén keresztül. A tanulmány első része áttekintő jelleggel bemutatja a területi kormányzás és a területi kohézió fogalmainak szakirodalmi hététerét, annak jelentőségét az európai integrációs folyamatban, valamint a kohéziós politika szabályozásában, kiemelve a helyalapú szemlélet alkalmazását. A tanulmány második felében, rövid módszertani összefoglalót követően, a Baranya megye esetében meghatározó fejlesztési koncepciók és programok összehasonlító elemzése következik a Fabrizio Barca által vezetett kutatócsoport által kidolgozott jelentésben alkalmazott place-based tipológia alapján. Az alkalmazott kvalitatív elemzés három dimenziója a tervezési folyamatra jellemző dialógus és részvétel; a területi diverzitás és tudás jelenléte a dokumentumokban; illetve a valóságos kapacitással rendelkező területi intézmények megléte. A módszer segítségével kimutathatók a három jól

behatárolható korszak hasonlóságai és különbségei, az egyes kritériumok esetében érzékelhető tendenciák, melyek javaslatok megfogalmazására is lehetőséget adnak.

Horeczki Réka (tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete):
Sikeres települések a periférián

A mindennapi élet során sokakat foglalkoztató téma a periféria élhetetlensége, a negatív demográfiai trendek, a globalizáció kihívásai, amelyben eltűnik a lokalitás unikuma. A vidéki élet szépségei, a „vidéki romantika” helyett a fejlesztési lehetőségek hiánya és az állandósult hátrányos helyzet egyre aggasztóbbá válnak periférikus településeink esetében. Az előadásban arra keresem a választ, hogy Baranya megye települései közül melyik tekinthető sikeresnek? A település vezetői szerint mit jelent ez a siker pontosan?

Hoffmann István (egyetemi tanár, ELTE Állam és Jogtudományi Kar): *„Nem községnek való vidék”? - Fakultatív községi feladatok, különös tekintettel a COVID-19 pandémia időszakára*

Az önként vállalt (fakultatív) önkormányzati feladatokat a közvélemény és részben a szakirodalom is elsősorban a városi önkormányzatok körében elemzi. Jóllehet, általában a községek jóval kisebb saját bevételekkel rendelkeznek, így az Mötv. új finanszírozási rendszerében a fakultatív feladatok első ránézésre „nem községnek való vidék”, azonban mégis a községi önkormányzatok is szélesebb körben élnek ezekkel az eszközökkel. Előadásomban azt vizsgálom meg, hogy milyen módon és a városi feladatellátáshoz képest milyen eltérésekkel alkalmazzák a helyi fejlesztések, a helyi identitás és a helyi közösségépítés eszközeként a községi önkormányzatok a fakultatív feladatokat. Ezt követően, a COVID-19 pandémia első hulláma során végzett, a községi jogalkotásra (is) kiterjedő kutatás alapján bemutatnám, hogy a községek milyen fakultatív feladatnak minősülő eszközöket alkalmaztak a COVID-19 világjárvány, és az ahhoz kötődően kialakuló gazdasági-társadalmi válság helyi kezelésére.

Kiss Márta (tudományos munkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont): *A helyi önkormányzatok szerepe a gyerekszegénység elleni programok működtetésében és fenntartásában a vidéki térségekben*

Előadásomban azt vizsgálom, hogy az Európai Unió által finanszírozott, leghátrányosabb helyzetű járásokban megvalósuló felzárkóztató programok és szolgáltatások megvalósításában és fenntartásában milyen szerepet játszanak a helyi önkormányzatok. A TK Gyerekesély-kutató Csoportja a 2010-2015-ös programszakasz végén 9 kistérségben, 2017 óta 6 járásban folytat követéses vizsgálatot, továbbá két alkalommal kérdőíves adatfelvétel is történt 31 járásban. Nemzetközi kutatások alapján tudjuk, hogy a társadalmi célú programok fenntarthatóságában az emberi cselekvések és erőforrások játsszák a legfőbb szerepet, emellett fontos a támogatási források diverzitása. Megvizsgáltuk többek között a helyi érdekcsoportok, intézmények programokhoz/fejlesztésekhez való hozzáállását és támogatásait, valamint az együttműködések megítélését, melyek alapján látszik, hogy a működtetésben és fenntartásban is kiemelkedő szerepe van a helyi önkormányzatoknak és a polgármestereknek, amely helyzet a COVID időszak alatt tovább erősödni látszik.

Feketéné Benkó Kata (PhD hallgató, MATE Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola): *Falvak közötti "távolságok" a településhálózatban*

A települések közötti együttműködés egyik feltétele a kapcsolattartás lehetősége. A világjárvány kitörését követően a személyes kapcsolatok háttérbe szorultak, viszont ez a helyzet világított rá a személyes kapcsolatok fontosságára, pótolhatatlanságára is. A vidéki települések alapinfrastruktúra-ellátottsága szélsőségesen ingadozó, mint ahogy az ott lakó társadalom is. Az Ipoly-völgyében a járványügyi intézkedések során sajátos helyzetek alakultak ki a határok átjárhatóságának korlátozása kapcsán is, mivel ahol az átjárás lehetősége adott, ott az élővé váló szálak szakadtak meg - átmenetileg - ismét. Vizsgálatom során az önkormányzatok beavatkozási lehetőségeire irányul: milyen intézkedésekkel tudnak a helyi lakosság és gazdaság segítségére lenni.

Folytonosság és változás – vidéki nők válasza a válság(ok)ra

Balogh Lídia (tudományos munkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont): *Laikus szüléskísérők (dúlánok) egy borsodi roma közösségben*

Egy borsodi településen 2020 nyarán, kísérleti jelleggel "közösségi dúlaszolgálat" indult, két civil szervezet összefogásának eredményeként. A külföldi, főként USA-beli példákat figyelembe vevő kezdeményezés keretében hátrányos helyzetű (elsősorban roma) nők kísérnek kórházi születeket – képzést követően – dúlaként, vagyis asszonytársi segítőként. A szolgáltatást igénylő, jellemzően (mély)szegénységben élő anyákat nem terheli költség; a dúlánok díjazása pályázati forrásokból és magánadományokból biztosított. Noha a dúlaszolgálat ötlete már a pandémia előtt megfogalmazódott, a járványhelyzet és a korlátozások fokozták a kezdeményezés jelentőségét. A dúlánok a járványügyi szempontból legnehezebb hónapokban (különböző korlátozások közepette) is rendelkezésre álltak, és lehetőség szerint támogatták az anyákat – köztük kiskorú lányokat - a vajúdnak-szülés ideje alatt a miskolci megyei kórházban. Az előadás a kezdeményezés hátterét, valamint az első év tapasztalatait elemzi, több nézőpontból.

Szóke Alexandra-Geambaşu Réka (tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete - tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete): *Az óvónők helyzete és szakmai lehetőségei a jelenlegi társadalmi és gazdasági változások tükrében*

Magyarországon az elmúlt években egyre súlyosabb óvodapedagógus-hiány alakult ki. Ez a jelenség szoros kapcsolatban áll a globálisan kibontakozó gondoskodási válsággal, az állami ráfordítások megvonásával, a pedagógiai pálya társadalmi megítélésének csökkenésével, valamint a gyermeknevelés terén történő változásokkal. Kvalitatív kutatáson alapuló előadásunkban azt kívánjuk bemutatni, hogy melyek azok a társadalmi, gazdasági és kulturális tényezők, amelyek az óvónők helyzetét és szakmai kilátásait alakítják, és ezekkel hogy birkóznak meg a különböző településeken élő óvónők. Arra keressük a választ, hogy milyen eltérések mutatkoznak a vidéki és a városi óvónői tapasztalatok és lehetőségek között. Központi állításunk,

hogy a szülőkkel való viszonyrendszer, a szülők részéről tapasztalt elvárások és nyomásgyakorlás kisebb feszültségforrást jelentenek az óvónők számára, ám rendszerint szerényebb erőforrások és az integráció napi kihívásaival kell sokkal inkább megküzdeniük az óvónőknek.

Gábrriel Dóra (tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete): *A gondozás mikro-mobilitásai a vidéki Magyarországon*

A koronavírus-járvány rámutatott arra, hogy az idősellátás intézményei hiányosságokkal küzdenek hazánkban. Emellett számos személyes történet engedett betekintést a gondozási kötelezettségek és fizetett munka közti feszültségekbe. Miközben Magyarországon alapvetően a családra hárul az idős hozzátartozók gondozása, egyre több – döntően vidéken élő – nő dönt úgy, hogy családját hátrahagyva, külföldön végez gondozói munkát. Ezek az asszonyok sok esetben otthoni és határokon átívelő gondozási feladataik között őrlődnek. Az előadás a külföldön és/vagy otthon gondozást végző nők szempontjából mutatja be, hogy az intézményi ellátás, családon belüli gondozási feladatok és helyi közösség segítségével hogyan, milyen kombinációban jelennek meg vidéki közösségekben. Baranya megyében folytatott empirikus kutatásom arra mutat rá, hogy a háztartáson belüli gondozás és informális hálózatok még mindig előnyt élveznek az önkormányzati ellátásokkal szemben, még ha azok elérhetőek is a településen.

Németh Krisztina (tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete): *Intenzív zöldségtermesztés: túlélési vagy boldogulási stratégia? Párkapcsolat és munka összefüggései egy tanyán élő nő történetében*

A szociográfiák és vidékkutatások – főképp Márkus István (1979) Órszigethy Erzsébet (1986), Kovács Katalin és Váradi Mónika (1997), Csurgó Bernadett (2002), valamint Molnár Ágnes (2003) munkái – rámutattak arra, hogy az intenzív zöldségtermelés a paraszti gazdálkodás és életforma keretei között is a nők egyenrangúságának, sőt akár egyéni ambícióinak terepévé válhat. A családi gazdaságok, legyenek akár hagyományosabbak, akár modernebbek, általában érzékeny és összetett családon belüli munkamegosztáson alapulnak. Komoly krízist hozhat, ha ez az egyensúly valamilyen okból felborul. Az előadás egy hagyományos paraszti gazdálkodásba belenövő, tanyán élő idős nő történetén keresztül azt a kérdést vizsgálja, hogyan

alakítják a helyben kimunkált, paraszti termelési hagyományokban gyökerező megélhetési lehetőségeket a különféle gazdasági, társadalmi és személyes válságok, így például a bérmunka világát, a párkapcsolatot és ezen belül a (nemi) munkamegosztást érintő krízisek. Lehet-e egy középkorú nő számára helyi hagyományokba ágyazott intenzív zöldségtermesztés menekülőút az egyre bizonytalanabbá váló munkahelyek világából? Mennyiben tekinthető ez túlélési vagy akár azon túlmutató boldogulási stratégiának? Hogyan befolyásolja a párkapcsolat minősége és a nemek közötti munkamegosztás azt, hogy az intenzív zöldségtermesztés az önkizsákmányolás vagy az önérvényesítés, a függés, a kooperáció vagy az önállósodás színtere lesz? Hogyan közvetítheti személyes szinten a kényszerű önmagára utaltság, a munkabírás a női ágencia megtapasztalását, és mi ennek az „ára”, hol húzódnak ennek a határai?

Farkas Judit (egyetemi docens, PTE Néprajz - Kulturális Antropológia Tanszék): *Rurális ökoközösségek női szemmel*

Előadásom középpontjában a magyarországi vidékre költözött nők állnak, egészen pontosan olyan nők, akik a kortárs társadalmi, gazdasági, ökológiai és etikai válságra adott válaszul, a teljes ökológiai életreform megvalósítása érdekében választották a vidéki életet. Bemutatom motivációikat; speciális nehézségeiket és könnyebbségeiket; a női szerepeket az öko-közösségekben és e szerepek változását; álmaikat és hogy miként érzik magukat ebben az életmódban most, több éves vidéki élet után, illetve mit tennének másként. Mivel több mint tíz éve kutatom a hazai ökofalvakat és más, vidéki öko-életmód közösségeket, lehetőségem volt e folyamatok alakulásának, változásának megfigyelésére, számos egyéni történet a szemem előtt zajlott le. Ebben az előadásban főként azoknak a nőknek a történetét mutatom be, akiknek életét a kiköltözésüktől kezdve ismerem. Kutatásomba bevontam a közösséget elhagyó nőket is. Figyelmemet kiterjesztem a közösségi szintre is, hiszen közösségeik is sokat változtak ez idő alatt, ami természetes módon visszahatott az életükre.

Csurgó Bernadett (tudományos főmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont): *Kreatív vállalkozó nők a vidéki Magyarországon: motivációk, lehetőségek, korlátok*

Az előadás a magyar vidéki társadalomban új csoportként megjelenő, ún. kreatív női vállalkozókat elemzi vidékszociológiai megközelítésben. Az elemzés egy kvalitatív

szociológiai vizsgálatra épül, amelyben 48 félig strukturált interjú készült olyan kreatív vidéki vállalkozókkal, akik kreatív és újító termékekkel, valamint szolgáltatásaikkal az elmúlt évtizedekben jelentek meg a világhálón, a vidéki fesztiválokon, illetve a helyi gazdaságban, új tevékenységi típust és új életformát teremtve a vidéki Magyarországon. A vizsgált vidéki vállalkozók közös sajátossága, hogy jellemzően iskolázott, sokszor magasan iskolázott, középosztályi státuszú nőkről van szó. Jelentős számban találunk közöttük a városból vidékre költözőket. A vállalkozásalapításhoz a vizsgálatban szereplő vállalkozók elbeszélései alapján szükség van a család stabil anyagi hátterére, amely biztosítja a vállalkozásalapítás költségeit, és legfőképpen lehetőséget biztosít a vállalkozásindulásra jellemző anyagi bizonytalanság áthidalására. A vállalkozásindítás lehetősége, mint alternatív tevékenységi és megélhetési forrás tehát a vidéki nők csak egy szűk rétege számára elérhető.

Körforgásos gazdaság esélyei a vidéken

Horváthné Kovács Bernadett (egyetemi docens, MATE Fenntartható Fejlesztés és Gazdálkodás Intézet) *A vidékiesség szerepe a körforgásos gazdaság lehetőségeiben (az EU tagországainak osztályozási eljárása alapján)*

A körkörös gazdaság (CE) egy olyan gazdasági rendszer, amelyet a fenntartható vidékfejlesztési célkitűzések zászlóshajójaként tartanak számon (Green Deal). A hulladék csökkentése és az erőforrások leghatékonyabb újrafelhasználása érdekében az EU tagállamai jelentős intézkedéseket hoztak, amelyet a tudományos szférában is széles körben figyelemmel kísérnek. Az elemzés során 22 CE mutató (EUROSTAT) keresztmetszeti adatait használtuk fel a körkörös gazdaságok fő összetevőinek felmérése (PCA) és az országok tipikus stratégiai csoportjainak meghatározása érdekében (k-közép klaszterezés). Validációs eljárással három proxy mutatót (mezőgazdasági termelés a GDP százalékában, mezőgazdasági földterület százalékos aránya és vidéki lakosság százalékos aránya) alkalmaztunk az EU-országok „vidékiességének” és a CE-csoportok kapcsolatának elemzésére. Megállapítást nyert, hogy a mezőgazdasági termelés szerepe (azaz a mezőgazdaság GDP-ben való részesedése és a mezőgazdasági földterület százalékos aránya) magasabb a magas újrahasznosítási országokban (High recycling), mint az alacsony újrahasznosítási klaszter országokban (Low recycling) ($P < 0,05$). A mezőgazdasági területek százalékos aránya is magasabb ($P < 0,1$) az alacsony hulladék (Low waste) csoportban, mint az alacsony újrahasznosítású klaszter országokban (Low recycling).

Tóth Gergely (egyetemi tanár; MATE Bionómia Tanszék): *A körforgásos gazdaság szakértők képzésének és alkalmazásának ötlete*

A vidéki kis- és középvállalkozások pusztán központi szándék (pl. ajánlások, kormányzati programok) nem elegendő a körkörös gazdaság gyakorlatának megismeréséhez és elsajátításához. A koncepció ugyan csak néhány éve jelent meg a köztudatban, a vállalati fenntarthatósági mozgalmak ugyanakkor – ha nem is ezen a néven – már legalább három évtizede alakítják az ipart és a kereskedelmet. Az előadásban körforgásos gazdaság szakértők kiképzése és alkalmazása mellett érvelünk, akik a cégeknél (elsősorban vidéki kis- és középvállalatoknál) motorjai

lehetnének a fenntarthatóbb vállalattá válásnak, az ipari ökológia zárt körei kialakításának.

Mezőfi Nóra – Németh Kornél (PhD hallgató, Pannon Egyetem Nagykanizsa Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ - egyetemi docens, Pannon Egyetem Nagykanizsa Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ): *Körforgásos gazdaság esélyei és kihívásai vidéken: jó gyakorlatok értékelő elemzése*²

A körforgásos gazdaságban az anyagcsere-folyamatok tervezetten, zárt rendszerben áramlanak, a hulladék szinte 100%-osan hasznosul és a biológiai, illetve technikai alkotórészek nem keverednek, hanem minőségi veszteség nélkül visszakerülnek a biológiai és ipari körfolyamatokba. Ennélfogva visszatérünk a fogyasztói társadalom előtti, ciklikus termelési modellekhez. Az átalakulási folyamatban mindenkinek saját feladata van: az Európai Unió szabályoz, egyenlő versenyfeltételeket teremt, beruházásokat ösztönöz, irányt mutat. A tagállamok integrálják az uniós egységes stratégiát, valamint kiegészítik nemzeti cselekvéssel. A legnagyobb feladat azonban a piaci szereplőkre vár, ahol a termelés és értékesítés, fogyasztói szemléletformálás valójában zajlik. A modellváltás szereplői számára sok esetben komoly kihívást jelent az egyes fogalomkörök értelmezhetősége, konkrét célok megfogalmazása, mindennapi gyakorlatba való átültetése, az elért eredmények mérhetővé tétele. Mindezek valóban új megközelítéseket igényelnek. Széleskörű adatgyűjtésünk alapján azonban elmondható, hogy jó néhány szervezet felismerte az erőforrások körforgásos alapokon nyugvó felhasználásából származó előnyöket és sikeresen megvalósította a modellváltást. Fontosnak tartjuk a hazai vállalati szféra valamennyi szegmensében annak tudatosítását, milyen irányú és nagyságrendű változtatásokra lesz szükség a modellváltás által támasztott elvárások érvényesítéséhez. A körforgásos gazdaság elméleti hátterének bemutatását követően, jelen tanulmány célja olyan jó gyakorlatok bemutatása, valamint értékelő elemzése, amelyek elsősorban a vidéken élők és tevékenykedők számára hordozhatnak inspirációt. Mindezt annak szolgálatába kívánjuk állítani, hogy a modellváltás folyamatán keresztül olyan módszereket, technikákat tudjunk kiszűrni, amelyek már bizonyítottan és konzekvensen jobb

---

² Jelen publikáció/kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által biztosított forrásból a 2019-1.3.1-KK-2019-00015 azonosító számú, „Körforgásos gazdasági alapokon nyugvó fenntarthatósági kompetencia központ létrehozása a Pannon Egyetemen” című projekt keretében jött létre.

eredményeket produkálnak az adott cél, vagyis a körforgásos gazdasági modellváltás elérésére irányuló más módszerekkel szemben.

Németh Kornél – Bai Attila – Dobozi Eszter– Gabnai Zoltán – Péter Erzsébet (egyetemi docens, Pannon Egyetem Nagykanizsa, Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ – egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, kutató, Pannon Egyetem Nagykanizsa, Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ – tudományos munkatárs, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar – egyetemi docens, Pannon Egyetem Nagykanizsa, Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ): *Körforgásos gazdasági modell alapú város koncepció, különös tekintettel a kis- és középvárosokra*³

A körforgásos gazdaság az európai zöld megállapodás elérésére irányuló uniós stratégia egyik kulcspillére. A városok többségének jelenleg is vannak különböző időtávokra szóló fejlesztési koncepciói, ugyanakkor a fenntarthatósági szempontokat szem előtt tartó célokat napjainkban indokolt egy új keretrendszerben, a körforgásos gazdasági modell elveinek figyelembevételével újragondolniuk. A települések számos esetben értetlenül állnak a körforgásos modellben megfogalmazott fenntarthatósági gondolatok előtt, mivel az egyes fogalomkörök értelmezhetősége, a célok megfogalmazása, mindennapi gyakorlatba való átültetése, az elért eredmények mérhetővé tétele valóban új megközelítéseket igényel. Komoly kihívást jelenthet egy-egy város számára, hogy milyen tényleges lépéseket kell tennie a körkörös gazdaság kialakítása céljából, milyen módszerekkel tudja elérni a megfogalmazott elképzeléseit. Előző kihívások a kis- és középvárosok esetében még fokozottabban jelentkezhetnek. Kapcsolódó kutatómunkánk során kis- és középvárosokra fókuszáló egységes modell, valamint mérési és értékelési rendszer kerül kidolgozásra, amely tartalmazza azon aspektusokat, amelyek a fenntarthatóság és a körkörös gazdaság fő mozgatórugói, ugyanakkor értelmezhetők települési és településszervezési, -működtetési környezetben. Jelen tanulmányunkban ezen elvégzett kutatási feladatok részeredményei kerülnek bemutatásra. Kutatómunkánk eredményei ráirányítják a figyelmet a körkörös gazdasági logika egyes elemeire, rávilágítanak azon beavatkozásokra, amelyeket egy kis- és középváros is megtehet.

---

³ Jelen publikáció/kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által biztosított forrásból a 2019-1.3.1-KK-2019-00015 azonosító számú, „Körforgásos gazdasági alapokon nyugvó fenntarthatósági kompetencia központ létrehozása a Pannon Egyetemen” című projekt keretében jött létre.

Fogarassy Csaba (igazgató-helyettes, MATE Fenntartható Fejlesztés és Gazdálkodás Intézet): *A körforgásos gazdasági érték (Circular Economic Value - CEV) mutató használata a gyakorlatban*

A CEV képlet, illetve értékelés elsősorban arra használható, hogy a lineáris és körkörös átalakítás folyamatait meg tudjuk mérni, tehát akár az egyes beavatkozások eredményének ellenőrzését is lehetővé teszi a projekt tulajdonosa számára. Tapasztalataink szerint, a képlet jól alkalmazható épület rehabilitációs programokban, sportesemények tervezésében, szennyvízrendszerek működtetésének tervezésében vagy hulladékáramok azonosítására. A lényege, hogy külön kezeli a rendszerekbe bekerülő és kimenő anyag- és energiaáramokat, a felhasznált indikátorok mindig az input és output oldalon lejátszódó lineáris és körkörös folyamatok arányát fejezik ki. Az előadás során bemutatásra kerülő esettanulmány a CEV mutató alkalmazását a tejtermelés folyamatában mutatja be.

Raffay Zoltán (egyetemi docens, PTE Közgazdaságtudományi Kar): *A vidéki turizmus és a körforgásos gazdaság*

Környezetünk állapotának romlása és a turizmus tovább növekvő volumene, illetve a környezetszennyezéshez való hozzájárulásának erősödése miatt hosszú távon várhatóan nem lesz más út a turisztikai ágazat számára, mint a fenntarthatóság és az ökotudatosság drasztikus erősítése az utazás szektoron belül. A 2020-as és 2021-es évben a világjárvány miatt drasztikusan csökkent a turizmus volumene és fellélegezhetett a bolygó. A turizmus ágazat fenntarthatóbbá tételét a felelős, alternatív, öko- stb. jelzőkkel illetett turisztikai tevékenységek, az erőforrásokkal takarékosan gazdálkodó és a káros hatásokat tudatosan visszafogni igyekvő magatartás szolgálhatja (mind a keresleti, mind kínálati oldalról). A körkörös gazdaság elképzelése a szolgáltatók, köztük a turisztikai szolgáltatók körében is terjedőben van. A turizmus területén kifejezetten magas azon termékek aránya, amelyek nehezen vonhatók be ebbe a körbe (egyszer használatos műanyagok, kis kiszereleésből adódó magas csomagolóanyag-arányú termékek), így a szektor ökológiai lábnyomának csökkentése érdekében különösen fontos lehet a körkörös gazdaság modelljének átvétele. A vidéki térségek azok, ahol talán még megvannak vagy feleleveníthetők a hagyományos, zárt láncú termelési hagyományok; eleve a vidéki térségekre jellemzőek a turizmus „zöldebb” formái (például ökoturizmus) és a vidéki

szálláshelyeken gyakran a környezetbarát megoldásokra is több a lehetőség, mint nagyvárosi környezetben (például komposztálás, biomassza energetikai hasznosítása, helyi termékek használata a gasztronómiában stb.). Szerencsére ez sok esetben inkább csak elhatározás és hozzáállás kérdése, de a kevésbé környezettudatos szolgáltatók is könnyen meggyőzhetők a körkörös gazdaság elvei alapján működő turizmus előnyeiről azok gazdasági haszna, a jelentős mértékű anyagi megtakarítások miatt.

Bálint Dóra (tudományos segédmunkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete): *A telekocsizás utasszámainak változásai a COVID-19 világjárvány első évében*

A COVID-19 járvány következtében időszakosan lelassult, esetenként befagyott gazdasági tevékenységek az új üzleti modelleket is kihívás elé állították. A megosztáson alapuló gazdaság területén – melynek lényege a kihasználatlan javak ideiglenes megosztása online felületeken keresztül – elsősorban a turizmus és közlekedés platformjait érintették drasztikusan a korlátozó intézkedések. Jelen előadásban az első két hullám idején a telekocsi-forgalom változásain keresztül mutatom be, hogy a bevezetett tilalmak milyen hatással voltak egy online platform offline mintázataira. A legnagyobb hazai, magánszemélyeket összekötő megosztáson alapuló platform (Oszkar.com) lefoglalt ülőhelyszámait vizsgálta tíz időpillanatban a legnépszerűbb Miskolc–Budapest útvonal 2020. februári forgalmához viszonyítva. Az eredmények rámutatnak az üzleti modell sajátosságaira: országos viszonylatban visszatükrözik a kritikus tömeg jelentőségét ezáltal pedig a vidéki terek kiszolgáltatottságát az üzleti modell tevékenységeihez kapcsolódóan.

Mészáros Péter (ügyvivő szakértő, Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar): *A vidék meghatározó szerepe a körforgásos energiaellátásban*

Az energiaellátás és ellátásbiztonság kulcsa vidéken a nagyvárosok és iparkörzetektől függetlenül többször nagy távolságokban keletkezik, az általuk megtermelt energia fogyasztása nem igazodik a termeléshez, több esetben a termelésből a helyiek nem profitálnak, pedig ennek számos lehetséges forgatókönyve jelenleg is rendelkezésre áll.

A magyar mezőgazdaság előtt álló kihívások és munkaerőpiaci kontextusa

Nigel Swain (Honorary Senior Research Fellow, University of Liverpool): *Challenges of Climate, Labour and Generation Change – a Review of the Literature*

This paper reviews the English-language literature of the past decade or so in, mainly, *Sociologia Ruralis*, *Journal of Rural Studies* and *Eastern European Countryside*. It focuses, first, on topics related to climate change, migrant labour and generation change before, second, turning to more general areas of challenge and change. Its concern throughout is with the implications of the current English-language literature for contemporary rural sociological research in Central and Eastern Europe in general and Hungary in particular.

Rácz Katalin (igazgató, vezető szakértő, Agrárközgazdasági Intézet): *Munkaerőpiaci folyamatok az élelmiszergazdaságban*

A foglalkoztatás szerkezetváltozása, átrétegződése napjainkra felgyorsult, a munkaerő-felhasználás a technológiai modernizáció, a digitális forradalom, a mesterséges intelligencia térnyerésével a gazdaság szinte valamennyi szektorában korszakváltáson megy keresztül. Különösen érvényes ez az élelmiszergazdaságra, ahol az új technológiák használatának robbanásszerű elterjedésével folyamatosan növekszik a képzett, innovációk iránt nyitott munkaerő iránti kereslet, miközben egyes munkaintenzív ágazatokban (kertészet, állattartás) tartósan magas szinten mozog a képzetlen munkaerő iránti igény. A munkaerőkereslet átrendeződésével párhuzamosan a munkaerőkínálat is gyökeres átalakuláson megy keresztül: az agrármunkakörök népszerűsége a szakmaválasztás előtt álló fiatalok, pályakezdő munkavállalók körében egyre csökken. Az agrárterületen végzettséget szerzők egyre nagyobb része vállal munkát más nemzetgazdasági ágazatokban, összefüggésben az átlagtól jelentősen elmaradó munkabérekkel, a szezonalitással, az éghajlatváltozásnak való fokozott kitétséggel, a kedvezőtlen munkakörülményekkel. Az előadás az élelmiszergazdaság munkakeresleti és kínálati oldalán az elmúlt évtizedben bekövetkezett legfontosabb trendeket mutatja be, valamint kitér a rövid távon előre jelezhető agrár-munkaerőpiaci folyamatokra az elérhető szekunder adatok,

valamint az Agrárközgazdasági Intézet közelmúltban elvégzett munkaerőpiaci felmérései alapján.

Király Gábor (kutató, Agrárközgazdasági Intézet): *Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás változó foglalkoztatási környezetben*

Az éghajlatváltozás elkerülhetetlen alkalmazkodási kényszert jelent a mezőgazdasági termelők számára. Az olyan kézimunka igényes ágazatban, mint például a szőlő- és bortermelésben kulcsfontosságú, hogy az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás a foglalkoztatási környezet változásait is figyelembe vegye. A megfelelő időben végrehajtott alkalmazkodás, valamint a kockázatok figyelmen kívül hagyása már rövidtávon versenyhátrányt, hosszútávon pedig a termelés ellehetetlenülését eredményezheti. Az előadás egy, a közelmúltban indult kutatás problémafelvetését és első eredményeit mutatja be. A Mátrai borvidéken folytatott kutatás célkitűzése a gazdálkodók éghajlatváltozás narratívájának megismerése, különös tekintettel azokra az észlelés és szociál-kognitív folyamatokra, amelyek meghatározóak az alkalmazkodással kapcsolatos döntéshozatal során.

Hamza Eszter (kutató, Agrárközgazdasági Intézet): *A generációváltás kihívásai a mezőgazdaságban*

A mezőgazdaság jövője szempontjából az egyik legnagyobb kihívás a generációs megújulás, hiszen a gazdaságvezetők előregedése a fiatal gazdákat segítő támogatások, intézkedések ellenére évtizedek óta tartó probléma az Európai Unióban, és Magyarországon is. Szakirodalmi források, szekunder adatok elemzése, valamint két primer kérdőíves adatgyűjtés és szakértőkkel, gazdálkodókkal készített interjúk tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a hazai környezetben a mezőgazdaságban a generációváltás zömmel családon belül történik, legfőbb akadályozói az idős generáció alacsony gazdaságátadási hajlandósága mellett az átadást és öröklést érintő adminisztrációs terhek, a fiatalok földhöz- és hitelhez jutási nehézségei, valamint a generációváltás feltételeivel kapcsolatos információhiány. A kutatási eredmények szerint a megoldást a probléma komplex szemléletű, üzemtípus és szociodemográfiai jellemzők szerint differenciált kezelése jelentheti, amelyben a pénzügyi támogatások mellett az adózási, földügyi szabályozás, valamint a személyre

szabott tudásátadás és információnyújtás együttesen segíti a mezőgazdasági üzemek fiatal generációknak történő átadását.

Koós Bálint (tudományos munkatárs, KRTK Regionális Kutatások Intézete):
Agrárfoglalkoztatás a COVID árnyékában

A COVID-19 pandémia az utóbbi másfél évben alapjaiban változtatta meg a hétköznapijainkat. Az előadás egy kérdőíves adatfelvétel (N=200) eredményein keresztül mutatja be, hogy a magyar gazdákat miként érintette a pandémia, leginkább a munkaerő biztosítása tekintetében.

Társadalmi, gazdasági folyamatok térbelisége – vidék a válság alatt és után

Nagy Dávid (doktorjelölt, PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola): *A közösségi közlekedés vizsgálata a környező városok elérhetősége szempontjából a Sárbogárdi járásban*

A Sárbogárdi járás társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, ez a hátrány elsősorban nem a közlekedési és közlekedés szervezési problémákból adódik. A járásban 2011-ben minden második dolgozó ember volt ingázó, országosan csak minden harmadik ember az. 2019-es kérdőíves felmérésünk alapján a válaszadók 51%-a utazik napi szinten. Az ingázás elsősorban Székesfehérvárra irányul, de számos egyéb település is munkát ad a helyieknek. A térségi városok egyéni közlekedéssel viszonylag gyorsan elérhetők, de a közösségi közlekedési kapcsolatok gyengék, sokszor nem teszik lehetővé az ingázást. Vizsgálatunk elsősorban arra irányult, hogy egyes településekről a közösségi közlekedési eszközök által biztosított elérhetőségi idők mekkora eltérést mutatnak. Továbbá mik lehetnek ezeknek az eltéréseknek az okai és milyen problémák érzékelhetők az autóbuszos és vasúti közlekedésben. A közeljövőben tervezett közlekedési infrastrukturális beruházások (M8 gyorsforgalmi út építése, Budapest-Pécs vasúti pálya korszerűsítés, Dunaújváros-Komárom gyűrű) új helyzetet teremtenek a térség elérhetőségében, amely indokolja a kérdés alapos vizsgálatát. kulcsszavak: közösségi közlekedés, Sárbogárd, ingázás

Bogárdi Tünde (adjunktus, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem): *Társadalmi és térbeli hátrányok a pandémia idején az oktatásban*

Előadásom célja annak vizsgálata, hogy a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók aránya miként változott a hátrányos helyzetű térségekben a koronavírus-járvány idején. Az Oktatási Hivatal lemorzsolódással veszélyeztetett tanulókra vonatkozó statisztikai adatainak másodelemzését végzem el. A változások térbeli és időbeli vonatkozásait is vizsgálom, járási szinten elemezve, hogy az elmúlt évek során miként változott a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók aránya. A térbeli vonatkozásokat tekintve kiemelt figyelemmel vizsgálom egyrészt a komplex programmal fejlesztendő járásokat (106/2015. IV.23. kormányrendelet), másrészt pedig azon járásokat, melyek

a lemorzsolódási adatokat tekintve a legrosszabb mutatókkal rendelkeznek. Az időbeli változások esetében a hangsúly a COVID-19 miatti digitális oktatás hatásainak vizsgálatán van, de az adatok összehasonlíthatósága miatt a korábbi tanévek adatait is elemzem.

Péter Erzsébet – Hegedűsné Baranyai Nóra – Németh Kornél (egyetemi docens, Pannon Egyetem Nagykanizsa Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ – egyetem docens, Pannon Egyetem Nagykanizsa, Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ – egyetem docens, Pannon Egyetem Nagykanizsa, Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ): *Átalakuló fogyasztás – a stresszre adott válaszok a világjárvány idején a dunántúli lakosság körében*

A koronavírus járvány alapjaiban formálta át a Dunántúlon élő fogyasztók életvitelét és döntéseit. Tartós stresszt él át mindenki. Az emberek számos esetben a képességeik határán teljesítettek, olyan körülmények között, amely kívül esett a számukra megszokott komfortzónán. A járvány megváltoztatta a társadalmi és munkahelyi életet, különösen azt, ahogyan kommunikálunk. A szabadidő eltöltési szokások is átalakultak, új otthoni vagy lakóhely közeli alternatívák jelentek meg, amelyek átsegítettek a beszűkült mozgástér okozta kihívásokon. A virtuális valóság segítségével a világ távoli pontjai is könnyűszerrel bebarangolhatókká váltak. Az emberek fogyasztási szokásai is átalakultak, egyre keresettebbé váltak az online vásárlási és szórakozási lehetőségek. Jelen kutatás 2019 szeptemberétől 2020 novemberéig tartott. A vizsgálataink helyszíne Magyarország Dunántúli térsége. A mintasokaság: 1615 főre korcsoportonkénti bontásban volt reprezentatív (Veteránok, Bébi Boomerek, X, Y és Z generáció). A Pandémia előtti, illetve közbeni időszakot elkülönítve történt a lekérdezés, ami többek között arra kereste a választ, hogyan kezelhető a stressz, be lehet-e építeni a mindennapokba a megküzdési stratégiákat. A stressz levezetése közt szerepel a vásárlás és pihenés, mint a napi rutinból történő elmozdulás. Eredményeink szerint többen vásárolnak online, mely az internet adta nagyobb választéknak, biztonságosabb vásárlási és fizetési módnak tudható be, emellett időt és energiát spórolnak vele és nőtt az házhozszállítás irányában történő elmozdulás. A fertőzés lehetősége hatással volt a fizetési módokra is, emellett az élelmiszer-beszerzés tradicionális körülményei meg fognak változni a járvány alatt és annak elmúltával.

Bali Lóránt (habil. docens, MATE Fenntartható Fejlesztés és Gazdálkodás Intézet):
Nemzetiségi önkormányzatiság néhány recens aspektusa

A nemzetiségi önkormányzatok jogi, társadalmi, gazdasági lehetőségeinek a vizsgálatára törekszem, hogy milyen módon járulhatnak hozzá egyes vidéki térségek felzárkóztatásához. Hogy segíthetik elő az asszimilációs folyamatok lelassítását. A tanulmánya az egykori jugoszláv-magyar határ mai magyar oldali részeire koncentrál.

Máté Éva (tanársegéd, PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet): *Városi, falusi, mindkettő, egyik sem? Társadalmi habitusvizsgálat egy Tolna megyei falu, Gerjen példáján*

Vidéki településeink differenciálódási folyamatait számos statisztikai, elméleti és gyakorlati példával is alátámaszthatjuk. A falvak átalakulása mind fizikai, mind gazdasági, mind társadalmi szférákat tekintve látványos volt a 20. század második felétől egészen napjainkig, azonban az átalakulás mélyebb, társadalmi hátterét sok esetben nehezen adják vissza a rendelkezésre álló adatok. A Pierre Bourdieu által bevezetett habitus fogalma olyan megközelítést hozott mind a szociológia, mind a társadalomföldrajz fogalomrendszerébe, ami igyekezett a térhasználat sajátosságait a társadalmi tőke, kulturális tőke, gazdasági tőke és szimbolikus tőke egyéni és csoportos formáival leírni. A habitusanalízis beépülését a vidékkutatásokba Peter Dirksmeiernek köszönhetjük, aki egy sajátos módszertannal, a reflexív fotográfia eszközével igyekezett meghatározni bajor falvak lakosainak habitusát. Magyarországon a vidékföldrajz területén kevésbé jelennek meg olyan vizuális elemzési módszerek, amelyek segítségével meghatározhatóvá válik egy-egy település társadalmi differenciálódásának értékelése, illetve ezen keresztül a falu városiasodásának, vagy éppen (re)ruralizálódásának háttere. Kutatásunkban a Paksi járás területén található Gerjen községben végeztünk módszertani szempontból kísérleti vizsgálatot. Ennek során igyekeztünk egy kérdőív segítségével felmérni a lakosok társadalmi státuszát, mobilitását és a reflexív fotográfia sajátos alkalmazásával a válaszadók rurális vagy urbánus habitusát. Vizsgálatunkkal a következő kérdéseket igyekeztünk megválaszolni: Hova pozícionálható Gerjen társadalma? Mennyire hathat egy iparváros közvetlen szomszédsága a mindennapi életre? Hol húzható meg a határ város és falu között?

Ritter Krisztián (habil. docens, MATE Fenntartható Fejlesztés és Gazdálkodás Intézet): *A pandémia hatása a mezőgazdasági termelésre a falukutatók fényében*

Az elmúlt Covid időszak bizonyította, hogy a válság-helyzetek hatására a lakosság hozzáállása az alapvető élelmiszerekhez, azok beszerzéséhez és előállításához alapvetően át/újraértékelődik. Az élelmiszer-előállítás alapvető szükségletet elégít ki, aminek fontossága a jóléti társadalmakban gyakran háttérbe szorul. Ugyanakkor a vidéki agrárnépesség számára a napi szintű megélhetéssel kapcsolatban a mezőgazdaság szerepe folyamatosan hangsúlyos. A MATE (volt SZIE) Vidékfejlesztési Tanszékén régóta folynak olyan primer vizsgálatok, melyek a vidéki térségek elemzésével, problémáival, a helyi fejlesztés lehetőségeivel kapcsolatosak. Az utóbbi években lezajlott falukutatóink során vizsgáltuk, hogy a vidéki települések, falvak milyen lehetőségekkel, esélyekkel rendelkeznek a helyi fejlesztések tekintetében, és ebben a mezőgazdaság, az endogén erőforrások milyen szerepet kapnak. Az elmúlt két év táboraiban pedig már célzottan vizsgáltuk, a Covid járvány okozott-e, és ha igen, milyen jellegű változásokat a gazdálkodásban. Az előadás ennek tapasztalatait járja körbe.

Kápolnai Zsombor (PhD hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem): *A közösségi média szerepe Pázmánd település közösségi életében*

A közösségi média napjainkban áthatja életünket, a társadalom minden szintjén jelen van. Az egyének és közösségek mellett települési szinten is hatást fejt ki a közösségi média. Jelen tanulmány a 2021 nyarán a Velencei-tó vonzáskörzetében található Pázmánd községben megvalósításra került Faluszemináriumi kutatóműhely keretében végzett kérdőíves felmérés eredményeinek elemzésére koncentrál. A tanulmányban bemutatásra kerülnek a Pázmánd községhez kapcsolódó közösségi média felületek, melyek a helyi kommunikáció fontos fórumaivá léptek elő az elmúlt évtizedben. A kérdőíves felmérés keretében a megkérdezettektől a településsel foglalkozó közösségi média (Facebook) csoportban való tagságát kérdeztük. Amennyiben a válaszadó tagja volt valamelyik Facebook csoportnak, mely Pázmánd községhez kapcsolódik az esetben a csoportban felmerülő témák, problémák kerülnek feltárára.

Lőrinc Balázs (PhD hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem): *Ifjúsági helyzet- és jövőkép vizsgálat Pázmádon*

Egy lehatárolt téregység lakosságának identitása, térséghez való kötődése, illetve ifjúságának helyzet- és jövőképe nagyban meghatározza az adott település társadalmi és gazdasági helyzetét. Jelen kutatásom célja, hogy feltérképezzem mindazon tényezőket, amelyek a helyi identitást és a település népességmegtartó képességét erősíthetik, illetve amelyek az ifjúság helyben maradását elősegíthetik a jövőben Pázmádon.

Mezei Martin (elemző, Agrárközgazdasági Intézet): *Szuburbanizációs folyamatok vizsgálata Pázmádon*

Hazánkban a nagyvárosi térségek, agglomerációk esetében csakúgy megfigyelhetők a szuburbanizációs folyamatok, mint Európa nagyvárosainál. Pázmánd, az általam vizsgált Fejér megyei település nem csupán mesés tájképpel, hanem kiváló közlekedéscsoporthal adottságokkal is rendelkezik, amelynek köszönhetően célpontja a kiköltözőknek. Érdekes, hogy bár Pázmádról Székesfehérvár és Budapest is relatív gyorsan megközelíthető, a Központi Statisztikai Hivatal 2014-es agglomerációs lehatárolása szerint mégsem eleme a Székesfehérvári nagyvárosi településeggyüttesnek és a fővárosi agglomerációnak. Az elmúlt évtizedben a pozitív vándorlási egyenleg, valamint a napi ingázás erősödése is arra utalt, hogy a szuburbanizációs folyamatok felgyorsultak Pázmádon, ezért kutatásom legfőbb célja az, hogy rámutassak ennek gazdasági-, társadalmi- és infrastrukturális változásaira és lehetséges okaira.

Nagyné Molnár Melinda (egyetemi docens, MATE Fenntartható Fejlesztés és Gazdálkodás Intézet): *Vis major modell a kistelepülések túlélésében a pandémia idején*

A települések életképessége, versenyképessége, sikeressége sok tényező függvénye. A pandémia (is) világosan rámutatott arra, hogy a közfelfogással ellentétben nem lehet a települések sikerességét csupán egy-egy gazdasági szektorra, néhány jól működő vállalkozásra építeni. A vállalati sikereknek világjárvány idején megszűnik a településekre kifejtett pozitív multiplikátor hatása. Ez városokban és falvakban is megmutatkozó következményekkel jár(t). 2013-ban készült egy modell,

mely egy csaknem 15 éves szakmai munkát végző Faluszemináriumi Kutatóműhelynek 8 hazai és 1 határon túli vidéki helyszínen történt terepvizsgálatának tapasztalataira épült. A modell felállításával a cél az volt, hogy közelebb kerüljünk a kistelepülések sikerességét meghatározó tényezők összefüggéseinek megértéséhez. A jelenleg az MRTT legifjabb szakmai tagozataként működő Műhely a pandémia ideje alatt is folytatta terepi munkáját. A szerzett tapasztalatok szolgáltak alapul ahhoz, hogy a korábbi modell-rendszert módosítsuk, és megalkossuk annak világjárvánnyal összefüggő „vis major” működését; rámutatva településeink sebezhetőségére, a működésük gyenge pontjaira és erősségeire.

A helyi termékek és az új gasztronómiai kínálatok növekvő szerepe a vidéki turizmusban

Pentz Mónika (PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem): *A tematikus utak szerepe a német falvak turizmusának fejlesztésében*

Napjainkra a turizmus, mint jelenség, különféle formákban, de szinte minden térben jelen van. A 21. században a turizmus fejlődése töretlen és nagy eséllyel a század egyik vezető gazdasági ágazatává válhat. Világviszonylatban minden 10. munkahely közvetlenül, vagy közvetve kapcsolódik a turizmushoz. A fejlődés azonban sem nemzetközileg, sem pedig Németországban, nem egyenletes, így a vidék, illetve a falvak jelentős tartalékokkal bírnak. Míg bizonyos városok és egyes desztinációk a tömegturizmus negatív hatásaival küzdenek, addig a vidéki térség szereplői előtt újabb lehetőségek nyílnak, akik az eddigi tapasztalatokat felhasználva, tudatosan készülhetnek fel a kínálati oldallal szemben támasztott kihívásokra a kultúrával és természettel összhangban, ugyanakkor nem tévesztve a nemzeti turizmuspolitika azon stratégiai célját sem szem elől, miszerint fontos az életszínvonal fenntartható növekedése. Tanulmányomban a fenti szempontok alapján vizsgálom a „tematikus útvonalak” szerepét a német falvak turizmusának fejlesztésében.

Slezák-Bartos Zsuzsanna (adjunktus, PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar): *Település rendezvények kedveltsége a pandémia tükrében*

A kulturális tevékenységek biztosítása sokoldalúan befolyásolja a helyi gazdaság fejlődését. A kulturális adottságok fejlesztésével, illetve bővítésével nem csupán a helyi lakosság életminősége javítható, hanem megfelelő szervező munka mellett jelentős gazdasági haszon is elérhető. A település akkor lehet sikeres, ha a jövedelem a településen folyamatosan növekszik, újabb cégek telepednek le, munkát adva az ottélőknek, a kulturális és szórakozási lehetőségek, programok nyomán a helyi lakosoknak tartalmas időtöltést tud nyújtani a város vezetése. A Szekszárdi borvidék a Pannon Borrégió egyik tagjaként jelenik meg a Pécsi, a Villányi és a Tolnai borvidékek mellett, ezért a város egyik legfontosabb kínálat eleme a bor. Bár a koronavírus-járvány okozta válság kihívás elé állítja az gazdaságot, a turisztikai

szektort, a városvezetésnek és a helyi együttműködéseknek tovább kell folytatni a megkezdett munkát, helyi lakosság preferenciáival összhangban bővíteni kell olyan szolgáltatások körét, mint a szórakozás, a sportolási, szabadidős, illetve kulturális lehetőségek. A tanulmány célja megismerni az Tolna megye székhelyén élők elégedettségét a rendezvényekre és szervezett eseményekre vonatkozóan. Választ keresve arra is, hogy a koronavírus okozta válság hatására hogyan változott Szekszárd borvidéki eseményeinek kedveltsége a helyi lakosok körében. Az empirikus kutatás – a szekszárdi lakosok, valamint a városban tanulók és dolgozók véleményét vizsgálva – online kérdőívezéssel, mélyinterjúkon és személyes tapasztalatokon alapul.

Dankó László (egyetemi docens, Tokaj-Hegyalja egyetem): *A food tourism fejlesztési lehetőségei a Tokaj – Zemplén desztinációban*

A helyi termékek felfedezése olyan turisztikai tevékenység, amely a látogatók részéről a kulináris hagyományokat a regionális identitás és a kulturális örökség felfedezésének alappillérvé teszi, és értékeli a helyi közösségekben kialakult hagyományos ételeket és italokat. A slow life filozófiát követő turisták számára Zemplén természeti és kulturális örökség értékeit a helyi gasztronómiai sokszínűségeken keresztül is mélyebben megismerni akarók számára ma még hiányos ez a kínálat. A hagyományos élelmiszerek, ételek, italok felkutatásának 2020-ban kialakított metodikája és a Zempléni Tájak LEADER HACS területén 50 termelő körében való adatgyűjtése, adatbázis építése alapján az előadás azokra a módszerekre, jó megoldásokra mutat rá, melyeken keresztül, mind Tokaj-Hegyalja borvidék világörökség, mind Zemplén más kistájai gasztronómiája megismerhetőbbé tehető az ide látogató, értő közönség számára, annak érdekében, hogy emlékezetes étkezési élményekkel (memorable food experience-MFE) gazdagodhassanak.

Háló Krisztián (PhD hallgató, PTE Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola): *Kézműves termékek az Ormánságban, mint gazdaságfejlesztési eszköz?*

Egy gazdaságilag elmaradott térség fejlesztése mindig komplex feladat, melyből a társadalom sem hagyható ki, annak történelmi hagyományaival és sajátosságaival. Az Ormánságban az egyik legmagasabb az éves napsütéses órák száma az országon belül, mely mezőgazdasági termelés szempontjából fontos tényező, ahogy az is, hogy

a térség múltja és lehetőségei is gazdagok: az ártéri gazdálkodás hagyományai és újraéledése, valamint egy erre épülő élelmiszeripar, a jelentős kulturális örökség, a Dráva, mint turisztikai célterület, vagy a rendelkezésre álló szabad munkaerő. Baranya sajnos leszakadó terület gazdasági tekintetben, de a felemelkedés egyik motorja akár az Ormánság is lehet, amennyiben sikerül a fenti lehetőségeket megfelelően kiaknázni.

Angler Kinga (tanársegéd, PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar): *Válhat-e a helyi termék turisztikai vonzerővé?*

A rurális térségek lehetséges fejlesztési iránya egyrészt a közeli városok gazdaságához való integrálódás, másrészt a helyi erőforrások hatékony kiaknázása. Ez utóbbinak egyik – napjainkban divatos – módja a helyi agráriumra építő lokális élelmiszer-alapanyagok termesztése, feldolgozott termékek előállítása és értékesítése. A tradicionális magyar, illetve tájjellegű élelmiszerek megőrzése, a mai igényekhez igazított modernizálása a vidéki Magyarország gyarapításának eszközei lehetnek. E produktumok fogyasztói nemcsak a helyiek és a környékbeliek, hanem egyre inkább a térségbe érkező turisták is. Előadásomban néhány példaértékű helyi kezdeményezés bemutatása kapcsán – résztvevői megfigyelés, tartalomelemzés, mélyinterjúk és kérdőívekre adott válaszok nyomán – arra keresem a választ, hogy melyek azok a helyi termékek a Dél-Dunántúlon, amelyek a turizmusban részt vevők számára is értékkel bírnak, képesek számukra emlékezetes élményt nyújtani. Jelentenek-e ezek a termékek igazi turisztikai vonzerőt, hozzájárulnak-e a térség, az egyes települések népszerűsítéséhez?

Vidéki dzsentrifikáció és falusi turizmus a pandémia idején

Völgyi Bence (PhD hallgató, PTE BTK Demográfia és Szociológia Doktori Iskola):
Közösség és társadalom egy dzsentrifikált vidéki településen

Mind a vidékiségről folytatott laikus diskurzusban, mind a vidékszociológia klasszikus, strukturalista diskurzusában egyaránt kiemelt jelentősége van a közösségek kérdésének. A vidéki dzsentrifikáció egyik motivációja a vidék- és a vidéki közösség reprezentációja, miközben a beköltözők jelentős változásokat eredményezhetnek magában a közösségben. A vidéki dzsentrifikáció folyamata serkentő hatással van a vidék belső gazdasági láncolatainak fejlődésére, a turizmus növekedésére, és mindemellett látszólagos közösségfejlesztő hatása van. A dzsentrifikáció jellegzetes szakaszai során eltérő értékrendű és státuszú beköltözők érkeznek a településre. Ezekben a látványosan elkülönülő szakaszokban külön féle módon alakulnak át a közösségek alapjait megkonstruáló gazdasági együttműködések, hierarchiák, közös értékek és közös célok. Szólószem egy közel 300 fős baranyai község a villányi borvidéken, amely mintapéldája lehet a vidéki dzsentrifikáció megnyilvánulására. Az 1990-es években először egy művész, értelmiségi, majd a kétezres évektől kezdve egyre inkább technokrata, vállalkozói réteg költözött a településre. A beköltöző értelmiségiek átformálták a csendes falu életét, és egy pezsgő, fesztiválokban és turistákban gazdag településsé alakították azt. Azonban a falut illetően eltérő, egymással versengő elképzelések, mind a formális hatalom, mind a civil kezdeményezések, illetve az elégedettség esetében látványos átalakulásokat eredményeztek. Az előadás az elmúlt években a településen folytatott interjúk kutatás eredményeit ismerteti.

Balogh Pál Géza (tanársegéd, PTE Bölcsészettudományi Kar): *„Itt azért olyan turizmus van, és olyan minőségű vevőkör, akit tényleg érdeklí ez, hogy tiszta kaját kapjon...”*
Termelői gyakorlatok a Káli-medencében

A Káli-medence gazdaságát és társadalmát a közelmúltban jelentősen átalakította a turizmus, valamint a nyomában jelentkező vidékre költözés és dzsentrifikáció. Mindez nem hagyta érintetlenül a helyi élelmiszerrendszert, és fontos szereplőit, a termelőket se. Előadásomban azt mutatom be, hogy a Káli-medence élelmiszer-termelői milyen változatos megélhetési gyakorlatokat alakítottak ki, melyek ilyen vagy olyan módon,

de mindenképp reagálnak ezekre a változásokra. Először megvizsgálom, milyen tőketípusokkal és háttérrel érkeztek az egyes termelők, és ez milyen összefüggésben van a különböző, általuk kialakított megélhetési típusokkal. Ezután bemutatom az egyes, a turizmus hatására létrejött értékesítési helyszíneket és a termelői megélhetési típusok viszonyulásait hozzájuk. Végül levonom a vidéki turizmus és a termelői gyakorlatok Káli-medencében feltárt összefüggéseiből a fejlesztéspolitika és a vidékfejlesztés számára kínálkozó tanulságokat.

Tóth Péter (egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem): *Társadalmi feszültségek az állandó és ideiglenes lakosok között három Balaton-felvidéki településen*

A Balaton-felvidék falvainak átalakulása több évtizede a kutatások fókuszában áll, azonban a járványhelyzetből fakadó újszerű lakosságszám változások és a dzsentrifikáció újabb hullámai az elmúlt években további feszültségeket és konfliktusforrásokat generált ezen településeken. Kutatásunk során három Balaton parti település (Balatonalmádi, Felsőörs és Alsóörs) elmúlt egy évtizedének folyamatait hasonlítottuk össze, adatok másodelemzésével és a helyi társadalmak viszonyait feltáró interjúk megkérdezésekkel (településvezetők, állandó lakosok, régi és új nyaralótulajdonosok belterületen és külterületen). A három település az itt felvázolt települési folyamatok alapján három ideáltípusként értelmezhető.

Kovács Teréz (professor emerita, PTE Bölcsészettudományi Kar): *Vidéki dzsentrifikációs kísérletek Erdőbénye példáján*

Erdőbénye Tokaj járásban a Zempléni- hegység déli részén csodálatos természeti környezetben fekvő, bő 1000 fős kistelepülés. 1960 óta a falu népessége drasztikusan csökken így a vidéki dzsentrifikáció, objektív feltételei szempontjából, kiválón terepe lehet. A folyamat az üresen álló házak tömeges megjelenésével kezdődött. Először ezt a lehetőséget egyes nyíregyházi, debreceni és budapesti középosztálybeli vásárlók látták meg, akik olcsó pénzért megvették a leromlott házakat, azokat felújították azokat és második otthonnak használták. Rendszerint a hétvégeket, a nyarakat töltötték ott, nyugdíjas korukban pedig, tavasztól ősziig többnyire ott éltek/élnek. A helyiek szóhasználatában ők lettek a víkendesek. A nagy változás a 2000-es évek közepétől kezdődött, amikor budapesti felső-középosztálybeli értelmiségiek is megjelentek, akik a ház mellett már szőlőterületet is vásároltak és bortermeléssel is elkezdtek

foglalkozni. Ők hozták létrehozták a Bor, mámor...Bénye Egyesületet és ugyanilyen néven 2009-2019 között megszervezték a nagytömegeket mozgató fesztiválokat. 2020-ben a Bor, mámor...Bénye fesztivál elmaradt, de 2021-ben ismét sor kerül a megszervezésére. Az előadás elsősorban azzal foglalkozik, hogy milyen a helyiek és a borászok kapcsolata.

Nemes Gusztáv – Tomay Kyra – Sulyok Judit – Orbán Éva (tudományos főmunkatárs, KRTK Közgazdaságtudományi Intézet - adjunktus; PTE Bölcsészettudományi Kar – adjunktus, Pannon Egyetem Balatoni Turisztikai Kutatóintézet – tudományos munkatárs, KRTK Közgazdaságtudományi Intézet): *Vidéki dzsentrifikáció és falusi turizmus a pandémia idején*

Jelen előadás a vidéki területekre történő urbánus középosztályi, értelmiségi beáramlás formáit (vagyis a vidéki dzsentrifikációt és a falusi turizmust), illetve azok társadalmi, gazdasági és lehetséges szakpolitikai következményeit vizsgálja meg a pandémia kontextusában. A világjárvány egyrészt felerősítette, másrészt új mederbe terelte a vidék átalakulási folyamatait. A vidéki turizmus a járványhelyzet miatt először leállt, aztán hihetetlen mértékben felpörgött. Ugyanakkor a pandémia nyomán kiszélesedő távmunka, illetve a távoktatás alapvetően változtatta meg a vidékre költözés (dzsentrifikáció) lehetőségeit, sokan 'leköltöztek' az eddig csak nyaralóként használt ingatlanokba. Az ingatlanárak meredeken emelkednek, az életmódbeköltözők mellett megjelentek a befektetők. Előadásunkban arra keressük a választ, hogy hogyan alakult a falusi turizmus a járvány különböző szakaszaiban; illetve az előző év(ek)hez képest? Hogyan változott a nyaralótulajdonosok attitűdje (illetve gyakorlata) a dzsentrifikációval (vidékre költözéssel) kapcsolatban? Mik voltak a változás fő előidéző okai és tényezői? Milyen változásokat hozott mindez a társadalmi, gazdasági környezetben, a helyi fejlesztési lehetőségekben?

A vidék szerepe a fenntarthatóság felé vezető úton, a helyi gazdaságfejlesztés lehetőségei

Lipták Katalin (egyetemi docens, Miskolci Egyetem): *Helyi foglalkoztatásfejlesztési jó gyakorlatok a vidéki Magyarországon*

Az előadás célja, hogy olyan helyi gazdaság és foglalkoztatásfejlesztési megoldások elemzése, amelyek az Észak-magyarországi és a Dél-dunántúli régióban sikeresnek mondhatóak, az innováció által a térség vagy az adott település foglalkoztatási és versenyképességi pozíciói javultak. A két régió hasonló gazdasági és társadalmi adottságokkal bír, hasonlóan aprófalvas térszerkezetű, ennek ellenére látni fogjuk, hogy a társadalmi innovációk témaköre mégis teljesen elértő. Az Észak-magyarországi régióban két olyan innovációra esett a választásom, amelyek kevésbé ismertek: az Önálló Mászág Életminőség Fejlesztő Alapítvány tevékenységét és társadalmi innovációját, valamint a boldvai tökmagolaj előállítását ismeretem. A Dél-dunántúli régióban pedig a belecskai szociális földprogramra alapozott közösségi foglalkoztatást és a gyulaji „Sorsfordító – sorsformáló” programot jellemzem, ezek már sokkal ismertebbek, több évtizede működő társadalmi innovációk, amelyeknek a más térségekbe való átültetése, az adaptációja többnyire sikertelen. Így érdemesnek tartottam feltárni ezeknek a programoknak a lényegét, a társadalmi tanulás folyamatát, amely segítheti a sikeres elemek átültetését más települések gyakorlatába.

Minorics-Bokor Dániel (szervező, Pécsi Kosár Közösség): *Helyi közösségek a fenntartható élelmiszerláncért, egy nemzetközi modell bemutatása a Pécsi Kosár Közösségen keresztül*

A helyi rövid ellátási láncokat üzemeltető szervezetek létrejövetelét többek között az élelmiszerönrendelkezés hiánya, a megnövekedett élelmiszer kilométerek megnövekedése, a kis méretű termelők versenyképességének csökkenése, a termőföldek minőségi romlása, a termékek vegyszer koncentrációja és a tápanyagtartalmának csökkenése hívta életre az elmúlt 30 évben. Sikeres nemzetközi példák után Magyarországon az elmúlt 10 évben számos településen alakultak meg hasonló szervezetek, közöttük a Kosár Közösségek. 2019-ben Pécsen egy kezdeményezés hatására indult el az a folyamat, aminek köszönhetően ma már közel

200 családot lát el több mint 30 termelő bevonásával a Pécsi Kosár Közösség, ezzel gazdagítva az országos hálózatot, mely célja további szervezetek indítása és a meglévők közötti tudásátadás biztosítása. A Pécsi Kosár Közösség egy év alatt érte utol számokban 5-10 éves elődeit, eredményeit és az oda vezető utat a jövő terveivel, lehetőségeivel és a skálázhatóság függvényében vizsgálja.

Sulyok Judit (adjunktus, Pannon Egyetem Balatoni Turisztikai Kutatóintézet): *Városi turisták vidéki környezetben = fenntartható turizmus?*

A helyi szintű fejlesztések célcsoportjai magában foglalják a helyi lakosságot, az ideiglenes látogatókat és a befektetőket egyaránt. Az egyes szegmensek eltérő elvárásokkal rendelkeznek az adott település iránt, ami konfliktushelyzetet teremt. Egyúttal komoly kihívást jelent a helyi döntéshozatal számára a támogatandó, illetve megvalósítandó fejlesztések körének meghatározásában. Az előadás a turizmust középpontba állítva, hazánk legnépszerűbb vidék úti célja, a Balaton példáján keresztül vizsgálja, hogy az ideiglenes céllal érkezők igényeinek kiszolgálása milyen kérdéseket vet fel a helyi gazdaságfejlesztés számára. A jellemzően városi térből kiszakadt utazók számára a vidéki környezet vonzó, a mai utazók elvárásainak való megfelelés ugyanakkor a vidéki környezetet átalakító fejlesztéseket is igényel, ami végső soron a vonzerő csökkenéséhez vezethet. Az előadás a szabadidős célú utazók körében végzett kérdőíves felmérés eredményeire építve tekinti át az utazás folyamatát, és annak kapcsolódási pontjai a helyi fejlesztésekkel.

László Veronika (PhD hallgató, Pannon Egyetem GTK Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola): *A rövid ellátási láncok szerepe a fenntartható élelmiszerek kialakításában*

Jelenlegi élelmiszer-rendszerünk merev és sérülékeny. Egyre kiszámíthatatlanabb és dinamikusabb változások várhatóak a jövőben, mint például újonnan megjelenő betegségek, éghajlatváltozás, népességvándorlás. Élelmiszer rendszerünk alkalmazkodó képességének erősödéséhez elengedhetetlen a régiók önellátásának növelése, ehhez pedig a rövid élelmiszer ellátási láncok és kisgazdák támogatására van szükség. A rövid élelmiszer ellátási láncok (REL) szemmel látható pozitív környezeti hatásai mellett, mint például az élelmiszer-mérföldek csökkenése és kevesebb raktározás; a gazdasági és társadalmi fenntarthatósághoz is hozzájárul a

kisgazdák támogatásával, közösségépítő képességükkel, a bizalom növelésével, könnyebb nyomon követhetőséggel, valamint a helyi identitás erősítésével. Az előadásban a REL pozitív hatásait mutatjuk be, Veszprém megyei jó gyakorlatokon keresztül.

Farkas Attila – Michels Ambrus – Murányi Mátyás (PhD hallgató, BCE Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola – közgazdász, Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Gazdaságfejlesztési és Foglalkoztatási szakterület – Mesterszakos hallgató, Central European University, Department of Environmental Sciences and Policy): *Az egyéni és közösségi tájhasználat Hidvégardón*

Jelen kutatás arra keresi a választ, hogy miként használja a falusi ember az őt körülvevő tájat, természetet. Mennyiben tudja és szokása használni a falut vagy házát körülvevő ökoszisztéma-szolgáltatásokat jövedelme kiegészítésére vagy közérzete javítására, és min múlik, hogy használja-e. A kutatás inspirációját az a felismerés adta, hogy a COVID alatti korlátozások pszichológiai nehézségeket és az ebből fakadó megélhetési problémákat okoztak. A falun élő embereknek sajátos védőhálót biztosíthat a rendelkezésre álló telek, kiskert, környező és könnyen elérhető táj. Különösen, hogy a falvak, kistelepülések lakóinak átlagos gazdasági helyzete jellemzően rosszabb, bizonytalanabb, mint a városi lakosságé. A kutatás elsődleges hipotézise, hogy a vidéken élők a természet közelségének és a felhalmozódott társadalmi tudásnak köszönhetően, szükségükhöz mértén használni tudják, és sokan a mai napig használják a természet adta lehetőségeket megélhetésük biztosítása, jövedelmük növelése, kiegészítése érdekében. A kutatás Hidvégardón, a Bódva völgyének legészakibb településén zajlik, amely a térség viszonyai közt népes, diverz, gazdaságilag fejlettebb település, amelyet történetileg aktív tájhasználat, az utóbbi években pedig aktív szlovák betelepülés jellemez, átrendezve a település társadalomképét. A kutatás esettanulmányként, strukturált és félig strukturált interjúk adatgyűjtéssel méri fel a lakosok táj- és kerthasználatát. A kutatás első adatgyűjtési szakasza kb. 40 lekérdezéssel augusztus végén lezárult. Az elsődleges eredmények alapján még fellelhető a faluban a háztáji gazdálkodás szokása által konzervált földművelői tudás az idősebb generációban, és több példa is bizonyítja, hogy a mai napig élő gyakorlat az élelmiszerre költendő költségek csökkentését, vagy éppen a lelki egyensúlyt biztosító kertgazdálkodás, de folyamatosan csökkenő arányban van.

Ugyanakkor, a begyűjtött információk alapján, aki ma Hidvégardón megműveli a kertjét, az nagy valószínűséggel idősebb korú, és nagyrészt ő is már csak megszokásból, hagyománytiszteletből teszi. A járvány alatt és miatt összességében kevésbé jelent meg a földművelés vagy a tájhasználat iránt aktívabb igény a lakosok között, amit vélhetően az magyaráz, hogy a járványidőszaknak kisebb volt a közvetlen kihatása a helyiek mindennapjaira. A kutatás középtávú célja az egyedi esettanulmányt hasonló léptékű, összehasonlító esettanulmányokkal bővíteni eltérő településtípusok esetében.

Somogyi Viola (docens, Pannon Egyetem Mérnöki Kar): *Fenntartható (szenny)vízgyógyítás lehetőségei vidéken*

"A vízgazdálkodás fogalmát alapvetően a természetes vízkészletek társadalmi célokra kiszolgáló gazdasági, műszaki és igazgatási tevékenységként szokás értelmezni. A víz, mint nyersanyag szerepel, és mivel a használat és az azt követő tisztítás után visszajuttatjuk a környezetbe, korábban megújuló energiaforrásként tekintettünk rá. Azonban a túltermelés és a felhalmozódó szennyeződések, illetve a klímaváltozás negatív hatásai miatt ez egyre kevésbé igaz globális értelemben is. Lokálisan nézve a rendszer teljesen lineáris, használat után nem helyben kerül újra hasznosításra a tisztított víz, hanem valamilyen felszíni vízfolyásba bocsátjuk ki. Technológiai szempontból számos lehetőség van mind a szürkevíz mind a feketevíz helyben történő hasznosítására, azonban számos biztonsági és jogi szempontot is figyelembe kell venni. Az előadás során áttekintjük a hazai és nemzetközi jogi szabályozókat a víz újrahasználatra vonatkozóan, majd bemutatok néhány megoldást, ami a víz-újra használat mellett nyersanyag vagy energia visszanyerésre is alkalmas. Ezeket kifejezetten kis közösségek számára fejlesztették.

Győry Tünde (polgármester, Jásd): *Fenntartható falufejlesztés? Miből? Hogyan?*

Az előadás egy bakonyi zsákfalú mindennapi problémáinak bemutatásáról, a falu működésének fenntarthatóságáról, a fejlesztések elképzeléseiről, lehetőségeiről, tárházának kreatív megoldásainak bemutatásáról szól.

Lőrincz Katalin – Formádi Katalin – Ernszt Ildikó – Sigmond Eszter (egyetemi docens, Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar – egyetemi docens, Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar – egyetemi docens, Pannon Egyetem Nagykanizsa Körforgásos Gazdaság Egyetemi Központ – turisztikai szakértő, Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar): *Fenntartható(bb) fesztiválok szerepe a vidékfejlesztésben – a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa térség esettanulmánya*

A 21. század globális folyamatai (népességnövekedés, klímaváltozás, erőforrások drasztikus csökkenése, turisztikai desztinációk túlterhelése) egyre inkább felerősítik a fenntarthatóság mindennapi életbe való átültetésének, megvalósításának a szükségességét. A turizmus ágazatban ez a fenntartható(bb) szolgáltatások fejlesztését indította el, melynek része például a gazdasági, társadalmi és környezeti szempontból is felelős fesztiválok, rendezvények szervezése. Mindeközben a 2019-ben kirobbant pandémia a mindennapi életünk megszokott menetét és a szabadidő eltöltési szokásainkat is gyökeresen átrajzolta. A tömeges jelenléttel járó rendezvények, fesztiválok – amelyek oly sokak számára jelentettek a mindennapokból való kilépést, kikapcsolódást – egy csapásra megszűntek létezni, vagy csak szigorú elővigyázatosság mellett, korlátokkal terheltén lehetett őket megrendezni. A turizmus szektor, a fesztiválpiac visszaesése számos célterületet érintett, s ez alól nem kivétel a vidék gazdasága és társadalma sem.

Kutatásunk a Veszprém–Balaton 2023 térségben megrendezett két vidéki fesztivál (Kőfeszt és Művészetek Völgye Fesztivál) esetében vizsgálja a társadalmi és környezeti fenntarthatóság érdekében tett lépéseket mind a fesztiválszervezők, mind pedig a fesztivállátogatók körében. A 2020-2021-ben megvalósult fesztiválokban a látogatók körében végzett kvantitatív felmérés mellett (575 látogató), a szervezői attitűd vizsgálatára irányuló kutatást végeztünk, melynek során 8 érintett stakeholderrel készült strukturált mélyinterjú. Jelen tanulmányban a fesztivállátogatói magatartás jellemzői mellett a társadalmi és környezeti fenntarthatósággal, a helyi értékek bemutatásának kihívásaival kapcsolatban elhangzott véleményeket mutatjuk be. Az eredmények során kirajzolódott, hogy a legnagyobb kihívás a szervezők részéről a bizonytalanság és a tervezhetetlenség mellett a környezetet kevésbé terhelő intézkedések (repohár, egyszer használatos műanyagok tiltása, egészségügyi előírások) megtartása volt. A fesztivállátogatók szempontjából továbbra is érték a helyi termékek és kultúra megismerése, az egyéni ökológiai lábnyom csökkentése. A jövőt

illetően a szervezők a fenntarthatósági törekvések folytatásában és kiszámíthatóbb fesztiválokban bíznak. Az Európa Kulturális Fővárosa szellemiségének megfelelően kiemelt cél a zöldítési törekvések, valamint a fenntarthatóság társadalmi és környezeti kritériumaira reflektáló céltudatosság és igény továbbfejlesztése, melyek összességében hozzájárulnak a helyiek és a látogatók életminőségének javításához.